

2. Demografické a socioekonomické charakteristiky populace seniorů

2.1 Základní údaje o populaci seniorů

K 1. 3. 2001 bylo na území České republiky sečteno celkem 1 884 tis. osob ve věku 60 a více let, což představuje 18,4 % populace. V průběhu 20. století se přitom v souvislosti se stárnutím populace a zvyšováním naděje dožití podíl i absolutní počet osob starších 60 let neustále zvyšoval.

Při sčítání v r. 1950 žilo v České republice 1 106,3 tisíc osob starších 60 let, tato věková skupina tak tvořila celkem 12,4 % obyvatelstva. Do roku 1970 však počet obyvatel 60letých a starších vzrostl na 1 794,7 tisíc, což již představovalo 18,3 % obyvatel. Pouze mezi roky 1970 a 1980 došlo k dočasnému zastavení trendu stárnutí, neboť věkovou hranici 60 let překračovaly málo početné generace narozených v období 1. světové války a současně v důsledku zvýšené porodnosti vzrostl podíl dětí v populaci. V 80. letech začal počet i podíl seniorů v populaci opět vzrůstat a v 90. letech se vlivem dalšího zvýšení naděje dožití a extrémně nízké porodnosti proces stárnutí ještě více zrychlil; nárůst zastoupení věkové skupiny 60letých a starších byl pouze dočasně zpomalen, když do postproduktivního věku vstupovaly početně slabší generace narozených v době hospodářské krize ve 30. letech 20. století.

Tab. 1 Věková struktura obyvatelstva ČR (obě pohlaví) v letech 1950-2001

Věková skupina	1950	1961	1970	1980	1991	2001
Počet obyvatel (tis.)						
0-14	2 138,4	2 428,6	2 081,7	2 412,0	2 164,4	1 654,9
15-59	5 645,0	5 717,7	5 926,1	6 136,0	6 299,9	6 687,9
60+	1 106,3	1 418,0	1 794,7	1 729,3	1 836,5	1 883,8
Nezjištěno	6,5	7,2	5,3	14,6	1,4	3,5
Celkem	8 896,1	9 571,5	9 807,7	10 291,9	10 302,2	10 230,1
Podíl věkové skupiny (%)						
0-14	24,0	25,4	21,2	23,4	21,0	16,2
15-59	63,5	59,7	60,4	59,6	61,2	65,4
60+	12,4	14,8	18,3	16,8	17,8	18,4
Nezjištěno	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0
Celkem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Index stáří						
	51,7	58,4	86,2	71,7	84,8	113,8

Naopak v blízké budoucnosti, kdy 60. rok věku budou překračovat početné ročníky narozených v letech 1946-1955, se počty seniorů v relativně krátké době výrazně zvýší. Podle střední varianty publikované projekce ČSÚ z roku 2003 by se mohl v roce 2010 pohybovat počet osob 60letých a starších kolem 2,3 milionů a v r. 2020 by se dokonce mohl zvýšit na 2,7 milionů.

Index stáří, udávající počet obyvatel starších 60 let připadajících na 100 obyvatel ve věku 0-14 let, ještě v r. 1950 jen mírně přesahoval hodnotu 50; v průměru tedy připadala na každé dvě děti jedna osoba ve věku 60 a více let. Při sčítání v r. 2001 již index stáří dosahoval hodnoty 113,8, počet osob starších 60 let je tedy již výrazně vyšší než počet dětí v populaci a tento poměr se bude i nadále zvyšovat.

Z celkového počtu 1 883 783 osob starších 60 let bylo při posledním sčítání lidu 1 121 156 žen a pouze 762 627, tedy 40,5 % mužů.

Celkem 1 845 993, tedy 98,0 % obyvatel starších 60 let pobíralo v r. 2001 některou z forem důchodové dávky. Z tohoto počtu tvoří nepracující důchodci převážnou většinu (91,9 % z osob 60letých a starších). Pracující důchodci (114 744 osob) představují pouze 6,2 % ze souboru důchodců starších 60 let (6,1 % ze všech obyvatel nad 60 let věku); naprostá většina obyvatel ČR tedy po šedesátém roce věku zůstává ekonomicky neaktivní. Významně vyšší je přitom zastoupení pracujících důchodců mezi muži - 9,0 %, zatímco u žen pouze 4,4 %.

Tab. 2 Důchodci ve věku 60 a více let v letech 1991 a 2001

Absolutní údaje	Důchodci			Relativní údaje	Důchodci		
	nepracující	pracující	celkem		nepracující	pracující	celkem
2001				2001			
Muži	664 806	65 699	730 505	Muži	91,0	9,0	100,0
Ženy	1 066 443	49 045	1 115 488	Ženy	95,6	4,4	100,0
Celkem	1 731 249	114 744	1 845 993	Celkem	93,8	6,2	100,0
1991				1991			
Muži	606 033	108 126	714 159	Muži	84,9	15,1	100,0
Ženy	998 628	82 397	1 081 025	Ženy	92,4	7,6	100,0
Celkem	1 604 661	190 523	1 795 184	Celkem	89,4	10,6	100,0

Zbývající 2 % z obyvatel starších 60 let připadají na osoby, které jsou stále ekonomicky aktivní, i když překročily věkovou hranici 60 let, resp. státem stanovenou hranici odchodu do starobního důchodu, o který však stále nezažádaly a na základě své odpovědi uvedené ve sčítacích tiskopisech byly zahrnuty do skupiny mezi osoby zaměstnané, zaměstnavatele a samostatně činné.

Z celkového počtu důchodců nad 60 let věku představují muži 39,6 %. Podobné je zastoupení mužů mezi nepracujícími důchodci – 38,4 %, avšak mezi pracujícími důchodci tvoří muži naopak většinu – 57,3 %.

Ve srovnání s výsledky předchozího sčítání značně pokleslo zapojení důchodců do pracovního procesu. V r. 1991 byl přibližně každý desátý důchodce pracující, mezi muži tvořili pracující dokonce více než 15 % důchodců starších 60 let. V r. 2001 bylo důchodců nad 60 let věku sečteno o 50 tis. více než při předchozím sčítání; kategorie nepracujících důchodců přitom ale zaznamenala nárůst o více než 126 tis. osob, zatímco počet pracujících důchodců se snížil o více než 75 tis., tedy téměř o 40 %. Určitou roli zde může hrát větší tlak na uvolnění pracovního místa v ekonomice s vyšší nezaměstnaností, ale také méně výhodné podmínky zaměstnání pracujících důchodců než v r. 1991.